

Lukáš Lisník

VEDOUcí ZAMĚSTNANCI ARCHIVU VÍTKOVICKÝCH ŽELEZÁREN V LETECH 1954–2010

DOI 10.69108/cszm-b.2024.3.02

Abstract

The article describes, analyses and compares careers of directors of archive of Vítkovice Ironworks archive during the communist and post-communist era in the context of development of company archives in Czechoslovakia. Research is based on preserved personal agenda.

Keywords: Archives, Vítkovice Ironworks, Ostrava, Management, Biography

V roce 2024 oslavil Archiv Vítkovice a. s. 70 let své existence. Přes dlouhou historii a podstatnému podílu na budování podnikového archivnictví na Moravě a ve Slezsku v 50. a 60. letech 20. století byla minimální pozornost věnována konkrétním archivářům. Osazenstvu archivu se stručně věnovala pouze PhDr. Jana Machotková, v rámci nástinu historie archivu otištěném v rámci průvodce po archivních fondech¹ a autor tohoto textu v rámci svého zpracování historie vítkovického archivu.² I přesto, že se jedná o nejkompexnější zpracování daného tématu, nebyl zde prostor se předním představitelům archivu věnovat primárně. Následující text tak na tento příspěvek navazuje, přičemž se zaměřuje výhradně na vedoucí archivu, případně archiváře vedením archivu pověřenými. Další texty, vzniklé v minulosti, zabývající se historií archivu se konkrétním archivářům v podstatě nevěnují.³

Stručný nástin historie archivu Vítkovických železáren

Archiv Vítkovických železáren byl zřízen v roce 1954 jako Sdružený podnikový archiv, tedy instituce, která měla kromě vlastní archivní a spisové činnosti, v rámci podniku, dohlížet na budování sítě podnikových archivů na Moravě a ve Slezsku. Obdobný status měl rovněž archiv Spojených oceláren v Kladně pro území Čech a původně archiv železáren v Podbrezové pro Slovensko. Archiváři z Vítkovic dohlíželi nad archivní činností v dalších podnicích svěřené oblasti až do roku 1966. Po celou tuto dobu se zároveň podíleli na přípravě podkladů pro legislativní změny v podnikovém archivnictví, ať již ve spolupráci se Státním archivem v Opavě nebo archivním oddělením Krajské správy Ministerstva vnitra v Ostravě.⁴

1 Jana MACHOTKOVÁ, *Archiv Vítkovice a.s. Průvodce po archivních fondech*, Vítkovice 1994;

2 Lukáš LISNÍK, *Podnikový archiv Vítkovických železáren, dnes Vítkovice a.s., v letech 1954–2023*, in: Ostrava 37. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, Ostrava 2023, s. 67–114.

3 Například Bohumil KUT, *Podnikový archiv Vítkovických železáren Klementa Gottwalda n. p. v Ostravě*, Archivní časopis 1961, č. 1, s. 35–36; Magda HORSÁKOVÁ, *Zpřístupňování archivních fondů v podnikovém archivu VŽKG*, Archivní časopis 1967, č. 1, s. 20–26; J. MACHOTKOVÁ, *Čtyřicet let archivu Vítkovických železáren*, in: 155 let archivnictví v českých zemích. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994, Brno 1995, s. 157–159.

4 Více ke vzniku a historii archivu viz L. LISNÍK, *Podnikový archiv*.

Obr. 1: Plánovaná síť sdružených podnikových archivů v roce 1954.
Archiv Vítkovice, a.s., fond Vítkovice s.p., 1954–1963 I., kart. 93, inv. č. 700.

I v dalších letech však vítkovický archiv patřil k předním institucím na poli podnikového archivnictví. Jeho vůdčí postavení je patrné v „rebélii“ při odmítnutí generální inventarizace dokumentů z roku 1968 (Viz dále), která se následně odrazila v dalších osudech jeho zaměstnanců.

Archiv také několikrát změnil své místo. Nejprve sídlil na Struskové ulici a následně na ulici Pohraniční u válcovny trub. Až od roku 1972 našel důstojnější místo v budově vítkovické radnice a od konce roku 1991 na Pohraniční ulici v prostorách tzv. Bílých kasáren, kde sídlí dodnes.

Po celou dobu existence byli archiváři činní nejen při tvorbě metodických základů jejich práce, ale také při mapování historie vlastního podniku, ať již formou přednášek nebo publikační činnosti. Výrazně se podíleli na přípravě společenských akcí železáren nebo na přípravě výstav s historickou tematikou ve spolupráci s podnikovým muzeem.⁵

Vedoucí archivu Vítkovických železáren

Přípravy na vybudování archivu Vítkovických železáren Klementa Gottwalda (VŽKG) vrcholily ve druhé polovině roku 1953. Nový archiv bylo nutné personálně obsadit, zejména vedoucím, který měl celý proces zavedení spisové a archivní činnosti uvést v život, přičemž bylo skloňováno několik jmen, mezi nimi například Dr. Jaroslav Vavřík, knihovník krajské knihovny v Ostravě, Drahošlav Gawrecki, ředitel státní studijní knihovny v Ostravě nebo PhDr. Karel Otto, pedagog, vlastivědný pracovník a spisovatel. Přijat však nikdo z nich nebyl.⁶

Až dne 22. března 1954 nastoupil na místo vedoucího **Ing. Alexander Žichovič**. Zkušený vedoucí pracovník původem z východní Evropy se narodil 1. ledna 1900 v Bobrujsku v dnešním Bělorusku v rodině vedoucího hospodářského správce šlechtického panství. Díky

⁵ Tamtéž.

⁶ Archiv Vítkovice, a.s. (dále AV), fond Vítkovice s.p. 1946–1954 I., kart. 196, inv. č. 1417.

tomuto rodinnému zázemí mu bylo umožněno absolvovat v letech 1910–1917 středoškolská studia na reálné gymnázium v Kyjevě. Poté se účastnil bojů I. světové války v carské armádě, aby následně bojoval v Besarábii tentokrát proti Rudé armádě. V roce 1920 byl uvězněn v polském internačním táboře, odkud v roce 1922 emigroval do Československa. Zde si přivydělával nejrůznějšími pracemi a začal studovat na Ukrajinské hospodářské akademii v Poděbradech, kde byl v roce 1927 promován inženýrem ekonomie.⁷

Po ukončení studií odcestoval na Podkarpatskou Rus, kde v letech 1928–1929 působil jako bankovní úředník, následující tři roky jako prokurista v knihtiskařství a v letech 1932–1936 na pozici vedoucího administrace časopisu Niva. Poslední dva roky před okupací Podkarpatské Rusi maďarskou armádou pracoval jako vedoucí Mlékárenského podniku Užhorod a po obsazení Užhorodu nastoupil na Zemský úřad v Chustu. Poté se vrátil do Prahy, kde působil v letech 1939–1944 jako účetní a od roku 1944 jako disponent. Kromě toho pracoval pro proukrajinský časopis Probojem, což se mu stalo osudné, když byl v roce 1944 spolu s hlavním redaktorem Stephanem Rosochou zatčen a propuštěn až ke konci války.

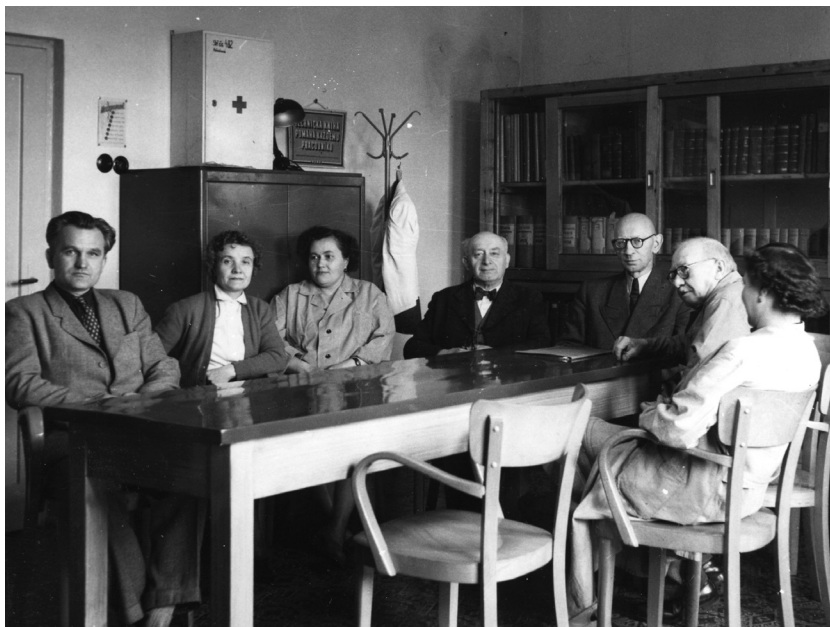

Obr. 2: První vedoucí podnikového archivu Ing. Alexander Žichovič.
*Reprofoto: Z. NECHANICKÝ, Můj druhý tatínek Alexander Žichovič aneb
Pozoruhodné životní osudy ukrajinského emigranta, Podkarpatská Rus.
Časopis společnosti přátel Podkarpatské Rusi, 2015, č. 4, s. 12.*

⁷ Historie akademie určené ukrajinské emigraci sahá do roku 1922, kdy došlo k jejímu povolení ze strany státní správy. Vyučování slavnostně započalo 22. června 1922. Více ke vzniku instituce viz: *Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci*, Praha 1924, s. 35.

Jeho činorodost, zkušenosti a rovněž věznění za okupace mu otevřelo po válce dveře do nových funkcí, když byl po osvobození pověřen národní správou společností J. Marek kotlárna Jaroměř, kde se stal ředitelem, a to do roku 1948. Ve dvou letech následujících po únorovém převratu vedl z pozice ředitele Instalační závody Holice a na další tři roky byl vedoucím likvidace Instalačních závodů Ostrava. V roce 1953 působil jako náměstek v Elektrárně 1. máje v Třebovicích. Ve stejném roce došlo k jeho zatčení pro podezření ze špionáže, ale po třech měsících byl propuštěn (okolnosti se nepodařilo dohledat). Následně byl v roce 1954 pověřen budováním a vedením Sdruženého podnikového archivu při VŽKG, kde zároveň působil jako oblastní dozor nad archivy podniků Moravy a Slezska. Při svém působení odvedl velké množství práce, nejen ve vlastním podniku, kde musel nejprve vytvořit schéma archivní činnosti a vybudovat organizační síť archivních a spisových pracovníků v jednotlivých závodech VŽKG, ale také na poli budování sítě podnikových archivů na Moravě a ve Slezsku.

Kromě toho byl členem Komise pro dějiny VŽKG a členem Poradního archivního sboru u krajské správy ministerstva vnitra v Ostravě a Státního archivu v Opavě. Z pozice vedoucího archivu vykonával rovněž přednáškovou činnost, ať již z dějin VŽKG nebo na téma archivní a spisové služby. V rukopise zůstal jeho Průvodce Vítkovickými železárnami Klementa Gottwalda z roku 1962, kdy odešel do penze. Zemřel 15. prosince 1973.⁸

Obr. 3: Pracovníci archivu ve druhé polovině 50. let 20. století, třetí zprava vedoucí Žichovič.

AV, Vítkovice s.p. foto, kart. 53, sign. 06.

8 Jaroslava HOFFMANOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník archivářů českých zemí*, Praha 2000, s. 738; Zdeněk NECHANICKÝ, *Můj druhý tatínek Alexander Žichovič aneb Pozoruhodné životní osudy ukrajinského emigranta*, Podkarpatská Rus. Časopis společnosti přátel Podkarpatské Rusi, 2015, č. 4, s. 12; AV, Vítkovice a. s., kart. 64, inv. č. 472.

Jeho nástupkyní se stala **PhDr. Magda Horská** narozená 10. června 1924 v Kroměříži. Do archivu VŽKG nastoupila v roce 1961 na pozici archivní referentky po dlouhých vysokoškolských studiích. Nejprve v letech 1945 až 1950 studovala na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, následně v letech 1951–1955 na Přírodovědecké fakultě univerzity v Bratislavě, obor chemie-biologie a na stejné univerzitě, avšak filozofické fakultě do roku 1960 studovala obor novinářství a knihovnictví.

Již rok po svém působení ve Vítkovických železárnách nastoupila na místo vedoucího archivu, na kterém zůstala až do roku 1971. Stejně jako u Ing. Žichoviče byl záběr jejích činností velký. Kromě funkce vedoucího v letech 1962–1965 působila rovněž jako oblastní referentka pro podnikové archivy Mosteckých hnědouhelných dolů a v letech 1965–1970 jako oblastní referentka pro podnikové archivy Ministerstva těžkého průmyslu.⁹

V roce 1963 začal kolektiv archivu pracovat na sborníku „Kapitoly z nových dějin VŽKG“ vyhledáváním velkého množství materiálu a zpracováváním přírůstků tematicky a časově odpovídajícím období let 1945–1962. Vedoucí archivu pro sborník zpracovala rozsáhlou studii „*O rozvoji zaměstnanosti a struktuře pracovníků ve VŽKG*“ a shromažďovala materiály k dalším studiím. V roce 1968 archiv spolupřádal s vedením podniku a Pedagogickou fakultou v Ostravě také mezinárodní symposium „*Evropské železářské oblasti*“ jehož konání bylo naplánováno na 27. srpna 1968, v rámci kterého PhDr. Horská zajišťovala stanovení kritérií pro účastníky, korespondenci s nimi, zabezpečení pozvánek a místa konání a rovněž následné vydání sborníku. Avšak události z 21. srpna 1968 způsobily, že vedení podniku pořádání symposia zrušilo. Samotná vedoucí velkou část své práce v rámci VŽKG věnovala badatelské činnosti, zejména zpracování dějin podniku, čímž dle mínění státních úředníků však upozaďovala činnost archivní.¹⁰

Obr. 4: Druhá vedoucí archivu PhDr. Magda Horská.
AV, Vítkovice s. p., foto, kart. 53, sign. 06.

9 J. HOFFMANOVÁ – J. PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník*, s. 243; AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 319, inv. č. 1798; Vítkovice s. p. 1979–1989 I., kart. 89, inv. č. 698.

10 AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 318, inv. č. 1792.

Zlom v jejím životě a kariéře nastal v zmíněném roce 1968. Dne 5. srpna odjela společně s manželem a dcerou na dovolenou do Jugoslávie, avšak po okupaci Československa se zpět do vlasti nevrátila. Na původně plánovaný termín do zaměstnání nenastoupila a nedala o sobě vědět. Až polovinu září obdržel podnikový ředitel od PhDr. Horskákové dopis odeslaný z Vídně s datem 8. září 1968, ve kterém ho žádala o zdravotní dovolenou do konce roku 1968. V reakci na to jí podnikový ředitel dopisem vyzval, ať se do 15. října 1968 vyjádří, jestli se má v plánu do zaměstnání vrátit. Vzhledem k tomu, že žádná reakce nepřišla, vydal Závodní výbor ROH návrh na rozvázání pracovního poměru, z důvodu neomluvené absence.¹¹ Z materiálů se nepodařilo zjistit, kdy vedoucí přijela z ciziny zpět, ale po příjezdu nastoupila na zdravotní dovolenou, a do práce se vrátila až přibližně po roce 18. srpna 1969. Tato situace zásadně přispěla k tomu, že se její anabáze ve VŽKG blížila svému konci.¹²

Pracovní poměr ve VŽKG jí byl nakonec zrušen v roce 1971. Jak uvádí její osobní karta z důvodu ztráty důvěry po událostech roku 1968. Magda Horskáková se však s výpovědí nehodlala smířit a obrátila se na Okresní soud v Ostravě ve věci neplatnosti výpovědi ze strany VŽKG. Podnik svůj krok obhajoval neutěšeným stavem vedení archivní a spisové služby v podniku do roku 1970, což bylo údajně hlavním důvodem pro výše zmíněnou výpověď. Nakonec M. Horskáková s odvoláním neuspěla. Poté odešla do invalidního důchodu. Rehabilitována byla v roce 1991.¹³

Obr. 5: Zaměstnanci archivu v polovině 60. let 20. století, vedoucí Horskáková třetí zleva.
AV, Vítkovice s. p. foto, kart. 53, sign. 06.

11 Tamtéž, kart. 211, inv. č. 1145.

12 Tamtéž, kart. 318, inv. č. 1792.

13 J. HOFFMANOVÁ – J. PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník*, s. 243; AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 319, inv. č. 1798; Vítkovice s. p. 1979–1989 I., kart. 89, inv. č. 698.

Po dobu nepřítomnosti PhDr. Horsákové vedl archiv promovány historik **Jan Svoboda**, narozený 17. srpna 1935 v Ostravě Zábřehu. Středoškolská studia zakončil maturitou v roce 1959. Následně nastoupil na místo v Okresním archivu Frenštát pod Radhoštěm, kde pracoval rok a práce archiváře se mu zalíbila natolik, že následně v letech 1960 až 1965 vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity J. E. Purkyně v Brně obor archivnictví a v letech 1965–1967 pracoval nejprve jako archivář a následně jako vedoucí pobočného pracoviště Okresního archivu v Olomouci v Litovli. V roce 1967 se mu naskytla možnost se vrátit do rodné Ostravy a nastoupil jako archivář do podnikového archivu VŽKG.¹⁴

Jan Svoboda následně sehrál zásadní roli v odmítnutí generální inventarizace písemností dokumentárního charakteru povahy A, kterou v březnu 1968 nařídilo Ministerstvo těžkého průmyslu (dále MTP). Podnikoví archiváři kraje na poradě dne 30. září 1968 na půdě Státního archivu v Opavě inventarizaci odmítli, načež sepsali rezoluci namířenou proti generální inventarizaci MTP (podepsali všichni přítomní podnikoví archiváři). Archiváři inventarizaci považovali za neodůvodněnou a nedomyšlenou vzhledem k různým velikostem podnikových archivů a rozpracování archivních fondů. V té době zastupoval vítkovický archiv právě J. Svoboda, přičemž právě tato instituce se k inventarizaci stavěla nejzáporněji. Svého archiváři nakonec dosáhli, jelikož inventarizace, alespoň v tomto formátu neproběhla. Toho se však většina z nich ve svých zaměstnáních nedočkala.¹⁵ V případě vítkovického archivu bylo do roku 1972 vyměněno kompletní osazenstvo instituce. Jan Svoboda, byl 26. srpna 1970 přímo v archivu zatčen, vzat do vyšetřovací vazby a do zaměstnání se již nevrátil.¹⁶ Pravděpodobně mu nebyla zapomenuta ani služební cesta do Spolkové republiky Německo z prosince 1967, v rámci které, sice navštívil mezinárodní kongres pro reprografii a několik archivů (Mannesmann, Heinrich Thyssen Werke, Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv), ale rovněž svého známého z Filozofické fakulty Gutenbergovy univerzity v Mohuči.¹⁷

Po svém zatčení v roce 1970 byl z politických důvodů odsouzen ke dvěma letům vězení a sedmi měsícům na základě Zákona č. 140/1961 Sb., jednak paragrafu 89/1 (Podvracení republiky) a paragrafu 103 (Hanobení republiky a jejich představitelů). Mezitím v 70. a 80. letech vykonával celou řadu většinou dělnických profesí. Pokoušel se však vrátit k původní profesi, případně příbuzné, zejména poté co mu bylo odsouzení Okresním soudem v Ostravě v roce 1980 zahlazeno, avšak bezvýsledně. Po roce 1989 byl soudně rehabilitován. Zemřel 14. července 2008.¹⁸

Po čistkách v archivu začala nový kolektiv „řídít“ **Ing. Marie Kubášková**. Ta byla v té době nejen dlouholetá zaměstnankyně železáren, ale rovněž rodačka z Vítkovic, narozena 15. srpna 1944. Vzdělání získala na Střední všeobecně vzdělávací škole a následně vysoké škole, studiem oboru Ekonomika a řízení. Již za studií v roce 1961 nastoupila do VŽKG na oddělení prodeje jako administrativní pracovník, kde pracovala až do roku 1966, kdy byla přemístěna na obchodně technický úsek jako samostatný obchodní referent. Následně se v roce 1970 stala ekonomickým zástupcem Účelového zařízení TJ VŽKG a od 1. května 1971 nastoupila na pozici vedoucí podnikového archivu. V roce 1972 však v této funkci skončila

14 Archiv města Ostravy, fond Jan Svoboda, kart. 1; J. HOFFMANOVÁ – J. PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník*, s. 610.

15 Více k tématu odmítnutí generální inventarizace viz L. LISNÍK, *Podnikový archiv*, s. 87–90.

16 AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 318, inv. č. 1792.

17 Tamtéž, kart. 322, inv. č. 1835.

18 Archiv města Ostravy, fond Jan Svoboda, kart. 1; J. HOFFMANOVÁ – J. PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník*, s. 610.

a vrátila se k původnímu oboru, když nastoupila na pozici ekonoma personálního úseku a od roku 1974 na pozici vedoucí odboru výživa. V roce 1979 byla dlouhodobě uvolněna, jak uvádí interní dokumentace „z veř. zájmu – Jugoslávie“. Bohužel bližší informace se k této etapě nepodařilo dohledat a rovněž další informace k její osobě fondy neobsahují.¹⁹

Její práce v archivu byla charakteristická větším důrazem na politickou a společenskou angažovanost. Po jejím nástupu rovněž musely být upraveny pracovní plány na další roky, které nebyl nezkušený kolektiv archivu sto plnit. Rozdíl její práce je patrný rovněž z ročních zpráv o činnosti podnikového archivu, kdy oproti předchůdcům a nástupcům se dozvídáme méně o samotné archivní činnosti, avšak za Ing. Kubáškové vzrostl počet odstavců poukazující na uvědomělou a sebekritickou činnost zaměstnanců, kteří si dle vedoucí uvědomovali jim kladené úkoly v souvislosti s celospolečenskými cíli.²⁰

Zajímavou postavou, zejména s ohledem na životopis před nástupem do podnikového archivu VŽKG byl **Rostislav Závodný**. Ten se narodil 18. dubna 1920 v Ostravě-Přívoze. V závěru meziválečného období se vyučil obchodním příručím a v závěru 50. let si doplnil středoškolské vzdělání na střední odborné škole v oboru Hutnictví železa. Kromě toho absolvoval kurz Archivář.

Jeho profesní životopis byl velmi pestrý, přestože do ukončení 2. světové války o něm informace téměř chybí. Již 3. května 1945 nastoupil jako politický pracovník na Krajský sekretariát KSČ Ostrava, a to až do 1. února 1948, kdy stejnou funkci zastával na Ústředním výboru KSČ a od června 1949 na Ústředním výboru ČSM. Od května 1951 do prosince 1952 pracoval jako organizační pracovník na Krajském národním výboru v Praze.

Personální změny stranických kádřů počátkem 50. let však neustál, načež byl zbaven všech funkcí, a ještě v prosinci 1952 nastoupil jako vazač-dispečer do staré ocelárny VŽKG, kde působil do roku 1959, od prosince 1958 již však na pozici mistra. V té době, v souvislosti s politickým uvolněním, se začal opět výrazněji politicky angažovat a od září 1959 byl uvolněn pro výkon politické funkce na Obvodní národní výbor Ostrava (v pramenu nespecifikováno pozn. autora). Jako činovník se patrně opět osvědčil, jelikož od roku 1961 působil jako politický pracovník na Krajském národním výboru Ostrava a od září 1968 ve stejné pozici na Ústředním výboru národní fronty v Ostravě, avšak pouze do konce roku 1970, jelikož opět neustál personální změny, tentokrát způsobené následkem srpnových událostí roku 1968.

Poté se vrátil zpět do VŽKG, kde nastoupil do Zvláštního oddělení jako studijní technik na úseku spisové služby a archivní péče. Od roku 1971 působil jako odborný referent podnikového archivu a po odchodu Ing. Kubáškové byl v letech 1972–1974 pověřen jeho vedením.²¹ Do penze odešel 19. dubna 1975.²²

Dne 1. května 1974 na pozici vedoucího archivu nastoupil v oboru vysokoškolsky vzdělaný a zkušený zaměstnanec **PhDr. Robert Randýsek**. Ten se narodil 2. dubna 1927 v Krhové u Valašského Meziříčí v rodině sklářského dělníka. V letech 1938–1943 studoval na reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí, avšak studia dokončil až po druhé světové válce v letech 1945–1948. V letech 1943–1945 však nelenil a nastoupil do učení na rytce skla. V letech 1948–1953 absolvoval filozofickou fakultu brněnské univerzity obor archivnictví-dějepis a v letech 1967–1969 si na filozofické fakultě v Praze dodělal postgraduální studium na téma

19 AV, Vítkovice s. p. 1979–1989 I., kart. 89, inv. č. 698.

20 AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 318, inv. č. 1792.

21 AV, Vítkovice s. p. 1978–1989 I., kart. 89, inv. č. 697, 698.

22 AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 319, inv. č. 1794.

Dějiny dělnického hnutí. Již před únorem 1948 byl členem KSČ, ale v roce 1951 došlo k jeho vyškrtnutí pro neplnění povinností funkce důvěrníka v době studií. Svou profesní dráhu začal ve Státním archivu v Telči v roce 1953 jako odborný a od roku 1957 jako vedoucí archivář. Po zrušení Jihlavského kraje nastoupil v roce 1960 do Státního archivu v Třeboni. V roce 1967 uspěl v konkurzu na ředitele Vlastivědného ústavu ve Vsetíně. Po srpnu 1968 však byl této funkce zbaven. Od roku 1969 působil jako vedoucí pobočky Státního archivu v Opavě v Janovicích u Rýmařova a od roku 1970 jako odborný pracovník opět ve Vlastivědném ústavu ve Vsetíně.

Toto období bylo pro Randýska nešťastné i v rodinném životě, jelikož v listopadu 1969 mu ve věku 19 let zemřel syn a v roce 1971 na stejnou nemoc zemřela také jeho šestnáctiletá dcera. O to více se Randýsek vrhl do profesního života. V roce 1974 se stal vedoucím podnikového archivu VŽKG a poté od roku 1990 kronikářem společnosti Vítkovice. Je autorem řady studií a historických pojednání z dějin Strakonicka, Valašska a zejména Vítkovických železáren.²³

Obr. 6: Vedoucí archivu PhDr. Robert Randýsek.
AV, Vítkovice s. p. foto, kart. 54, sign. 06.

23 AV, Vítkovice s. p. 1978–1989 I., kart. 89, inv. č. 698; J. HOFFMANOVÁ – J. PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník*, Praha 2000, s. 529–530.

Významnou roli organizátora hrál v rámci oslav výročí železáren v roce 1978, zejména při tvorbě publikace o dějinách VŽKG,²⁴ jelikož tvořil základní spojovací článek mezi vedením podniku, autory ze Slezského ústavu ČSAV a členy komise pro oslavy 150. výročí, PV KSČ a PV ROH. Zajišťoval rovněž komunikaci s nakladatelstvím, tiskárnou, oponenty, překladateli (kniha vyšla v několika jazykových variacích) apod. V rámci oslav výročí byl také v roce 1978 na měsíc uvolněn ze své funkce pro potřeby závodních novin Jiskra pro spolupráci k článkům z historie železáren vycházejících k 150. výročí podniku. Vedoucí archivu byl častým dopisovatelem řady periodik a v roce 1980 za tuto činnost obdržel uznání za angažovanou dopisovatelskou činnost.²⁵ Ve funkci vedoucího archivu skončil k 30. červnu 1989. Zemřel v roce 2012.²⁶

Jeho nástupkyní se stala dlouholetá zaměstnankyně archivu **PhDr. Jana Machotková** narozena 2. července 1945 v Praze. Ta nejprve v letech 1959–1963 studovala na opavském gymnáziu a následně v letech 1964–1966 na střední ekonomické škole v Karlových Varech. Po středoškolských studiích v roce 1966 byla zaměstnána jako recepční v Hotelu Imperial Ostrava a od roku 1969 jako sekretářka v Hutních montážích n. p. Ostrava. K 1. lednu 1972 nastoupila do archivu VŽKG jako samostatná odborná pracovnice.²⁷

Krátce po svém nástupu se zařadila mezi nejdůležitější zaměstnance archivu. Již v červnu 1972 měla na starost stěhování archivu do prostor bývalé vítkovické radnice na kterém se kromě zaměstnanců archivu podíleli brigádnickou výpomocí rovněž příslušníci strážní služby podniku a členové brigád socialistické práce, a to o sobotách nebo po pracovní době.²⁸ Krátce na to v červenci jela Jana Machotková do Státního ústředního archivu v Břevnovském klášteře, kde pro podnikový archiv převzala 18 kartonů spisů bývalého VHHT, což byl výsledek pražských cest bývalé vedoucí Magdy Horsákové, která v Břevnově vyhledávala právě materiály související s historií železáren.²⁹ Zároveň Jana Machotková kromě funkce archivářky převzala vedení badatelny.³⁰

V druhé polovině 70. let se rozhodla rozšířit svou kvalifikaci a v letech 1978 až 1983 absolvovala dodatečně vysokoškolská studia v oboru archivnictví. Tento krok jí přinesl jistý kariérní pokrok, když po vzniku koncernového podniku Vítkovice v letech 1985 až 1989 působila jako metodik archivní služby a vedoucí archivu generálního ředitelství koncernu Vítkovice.³¹ Mezi její povinnosti patřily i kontroly archivní a spisové služby v koncernových podnicích, tedy i ve Vítkovických železárnách. Došlo tak k paradoxní situaci, kdy kontrolovala

24 Jednalo se o publikaci autorské dvojice Jiří MATĚJČEK – Josef VÝTISKA, *150 let Vítkovic, železáren a strojíren Klementa Gottwalda*, Ostrava 1978.

25 AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 319, inv. č. 1794; *Archivy Severomoravského kraje v roce 1980*, Opava 1981, s. 48.

26 AV, Vítkovice s. p. 1978–1989 I., kart. 89, inv. č. 698; J. HOFFMANOVÁ – J. PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník*, s. 529–530.

27 Tamtéž, s. 395; AV, Vítkovice s. p. 1963–1978 I., kart. 319, inv. č. 1798.

28 Tamtéž, kart. 320, inv. č. 1801 a inv. č. 1802.

29 Tamtéž, kart. 322, inv. č. 1835.

30 Tamtéž, kart. 319, inv. č. 1794.

31 Koncern Vítkovice vznikl k 1. lednu 1981. Jeho základem se stala výrobní hospodářská jednotka Vítkovice – železářny a strojírny Klementa Gottwalda a několik menších podniků, mezi nimi Transporta Chrudim, Žďárské strojírny a slévárny, Hutní montáže Ostrava, Uničovské strojírny, Mostáreň Brezno a Výzkumný ústav transportních zařízení Praha. Vznikl tak rozsáhlý hospodářský komplex, jehož úkolem bylo komplexně „zabezpečit a podporovat povrchové doly, moderní dobývací technikou, plnit rozsáhlé povinnosti v rozvoji jaderné a palivoenergetické základny ČSSR“. *Od prvního ledna Koncern, Jiskra. Týdeník Vítkovic – železáren a strojíren Klementa Gottwalda XXXVI*, č. 51, 17. 12. 1980, s. 6.

Obr. 7: Budova vítkovické radnice v době, kdy v ní sídlil archiv.
*AV, Sbirka fotografií muzejních sbírek Vítkovických železáren (dále SFMSVŽ),
ev. j. 39, inv. č. 4634.*

také činnost svého původního vedoucího R. Randýska. Není bez zajímavosti, že ve svých zprávách z kontrol archivní a spisové služby VŽKG již od roku 1986 pravidelně upozorňovala na to, že vedoucí podnikového archivu Randýsek má od roku 1987 nárok na penzi. Ve zprávě z února 1989, když bylo již jasné, že existence koncernového podniku se blíží ke konci, začala práci v podnikovém archivu pod vedením R. Randýska kritizovat. Koncernový podnik byl nakonec rozhodnutím ministerstva hutnictví, strojírenství a elektrotechniky ČSSR zrušen k 30. červnu 1989.³² Ve vztahu k zmíněné kritice není bez zajímavosti, že Robert Randýsek ke stejnému datu ve funkci vedoucího podnikového archivu skončil a na místo něho byla prozatímním vedením archivu Vítkovických železáren pověřena právě Jana Machotková. Jak již bylo zmíněno výše, Robert Randýsek následně pro Vítkovice pracoval jako kronikář podniku.³³

Oficiální vedoucí archivu se Jana Machotková stala od roku 1990. Ve stejném roce byla ustanovena také členkou Poradního sboru archivářů, který vznikl při Zemském archivu v Opavě dne 11. prosince. Sbor se měl podílet na řešení otázek ve sféře podnikového archivnictví a rovněž řešil situace vzniklé na poli podnikového archivnictví v důsledku změn

32 AV, fond Vítkovice GR koncern, Zprávy z kontrol spisové a archivní činnosti v koncernových podnicích, kart. 91; AV, Vítkovice GR koncern, Zpráva o průběhu likvidace GR koncern Vítkovice Ostrava, kart. 173.

33 AV, Vítkovice s. p. 1979–1989 I., kart. 89, inv. č. 699.

v ekonomice státu.³⁴ V první polovině 90. let byla navíc vedoucí Jana Machotková členkou Vědecké archivní rady v Praze, kde se účastnila jednání v rámci Komise pro výběr a zpracování archiválií.

Obr. 8: Vedoucí archivu PhDr. Jana Machotková při návštěvě kardinála Miroslava Vlka v prostorách archivu.

AV, SFMSVŽ, ev. j. 9, sign. 2009-024.

Zabývala se také badatelskou a přednáškovou činností. Pravidelně výsledky své práce zveřejňovala na stránkách podnikových novin, případně spolupracovala na vzniku některých studií a publikací, například 75 let organizované úrazové zábrany a psychotechnické laboratoře ve Vítkovických železárnách (1998), Společnost Vítkovice v dokumentech 1828–2003 (2003), Významné ocelové konstrukce Vítkovic (2008), Vítkovice Industria – Vítkovické vysoké pece 1836-2007 (2007).³⁵ Jana Machotková ve vítkovickém archivu skončila k 31. prosinci 2009, kdy po 37 letech odešla do penze.³⁶

34 AV, Vítkovice s. p., 1989–1992, Zápisy z porad (PSA, ČAS, AMO), kart. 16.

35 AV, Vítkovice a. s., kart. 632, inv. č. 7402.

36 AV, Vítkovice a. s., kart. 603, inv. č. 7253.

Závěr

Po Janě Machotkové byl prozatímním vedením archivu pověřen **Mgr. Karel Franek**, avšak již 1. června 2010 byla do funkce ustanovena **Mgr. Hana Šústková, Ph.D.** současná ředitelka Archivu města Ostravy, kterou od července 2018 vystřídal autor tohoto článku **Mgr. Lukáš Lisník**.

Archiv tak v průběhu desetiletí vedlo několik jedinců se zajímavými životními osudy často odrážející celospolečenské změny a události. Z toho důvodu zde končili archiváři, kterým se z důvodů společenských změn jiná možnost karierního růstu uzavřela, přičemž není bez zajímavosti, že předtím byli členy komunistické strany, případně měli jinou vedoucí nebo politickou funkci. Většina z nich se svého úkolu zhostila výborně a patřila k výrazným osobnostem podnikového archivnictví, pro jiné se jednalo o přechodné působiště nebo závěrečnou profesní etapu před penzionováním.

Managing Staff of the Vítkovice Ironworks Archive in the Period of 1954–2010

Summary

The enterprise archive of the Vítkovice ironworks was one of the most important institutions of this type in the country, especially with regard to its function as the so-called Combined Enterprise Archive, whose senior employees also supervised other archives of enterprises in Moravia and Silesia in the given sector, until the reorganization in 1966. However, the Vítkovice Archive continued to be one of the leading institutions in this field, and its professional staff continued to be considered leading members of this specific archival community, which, among other things, they paid for in the post-August events of 1968 and the subsequent purges during the initial normalization period. After that, the reach of the archive outside the company was not so noticeable, but still, especially for the professional public, it was one of the important centres of information about the history not only of the company itself but also of the industry in general.

Over the course of decades, the archive was led by several individuals with interesting life stories, often reflecting societal changes and events. For that reason, archivists who, due to social changes, had no other possibility of career growth, ended up there, and it is interesting that they were previously members of the Communist Party, or had other leadership roles or political positions. Most of them performed their task excellently and belonged to outstanding personalities of enterprise archiving; as for others, it was a temporary place of work or the final professional stage before retirement.

Mgr. Lukáš Lisník
Archiv Vítkovice, a. s.
lukas.lisnik@vitkovice.cz